

הפטרת השבת – גאולת השדה בענות

מים ראשונים: בשנים בהם נקראת פרשת בהר בנפרד מפרשת בחוקותי, אנו מתוודעים בקריאת ההפטרה לסיפור של גאולת שדה בענות בידי ירמיהו, כנזכר בפרשה: "כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו" (ויקרא כה כה). אנחנו מתחילים בפסוקים שלהלן ומדלגים על תחילת הפרק שם מתואר שכל הסיפור מתרחש בימים האחרונים של מלכות יהודה, בעת שהבבלים (הכשדים) צרים על ירושלים וגורלה נחרץ. ירמיהו נרדף בעת ההיא מבית, ע"י צדקיהו ושריו, בשל נבואותיו הקשות על סופה הצפוי של ממלכת יהודה; בתוך המצב הקשה והמורכב הזה, בא דבר ה' לירמיהו על בואו הצפוי של חנמאל דודו (או בן דודו) בבקשה שיגאל את שדהו: "כי לך משפט הגאולה".

ויאמר ירמיהו ה'ה דבר ה' אלי לאמר: הנה חנמאל בן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענות כי לך משפט הגאולה לקנות: ... ואקנה את השדה מאת חנמאל בן דדי אשר בענות ואשקלה לו את הכסף שבעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים: ... ואצוה את ברוך לעיניהם לאמר: כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים: כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת: (ירמיהו פרק לב).¹

מדרש תנחומא פרשת בהר סימן ג – שתי גאולות שדה

אמר לה: מי את? "ותאמר אנכי רות אמתך". אמר לה: ומה באתה לעשות כאן? אמרה לו: לקיים את התורה, שנאמר: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו". אלא, עמוד וקיים את התורה. אמר לה: הואיל ובאתה לקיים את התורה, "ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל" (רות ג יג), שהיה לו אח גדול ממנו ושמו טוב. "ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר". אמר רבי חנינא: אמרה לו: וכי בדברים אתה מוציאני? אמר לה: חי ה', איני מוציאך בדברים. "ובועז עלה השער וישב שם והנה הגואל עובר אשר דבר בועז" (רות ד א). אמר לו: שב ונביט בתורה מה כתיב שם, לא כך כתיב? "וכי ימך אחיך ומכר מאחוזתו" ... "ויאמר הגואל אל בועז קנה לך" (שם ח). באותה שעה גאל בועז מה שמכרה נעמי. ומהיכן למד בועז? מן הפרשה הזאת: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו וגו'".

ועוד מי היה זה? זה ירמיהו, בשעה שאמר ליה הקב"ה: "הנה חנמאל בן שלום דודך בא אליך וגו'" (ירמיהו לב), "ויבא אלי חנמאל בן דודי בדבר ה' אל חצר המטרה". מיד קיים ירמיהו את הפרשה הזאת, שנאמר: "ואקנה את השדה וגו'". ומהיכן למד? מפרשה הזאת: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו".²

סדר עולם רבה (ליינר) פרק כו – אירע בעשרה בטבת

בעשרה בטבת, "בשנה העשירית בעשרי בשנים עשר לחדש ה'ה דבר ה' אלי לאמר: בן אדם שים פניך על פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל מצרים פלה" (יחזקאל כט א-ב), אותו הזמן: "הנה חנמאל בן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענות כי לך משפט הגאולה לקנות: ויבא אלי חנמאל בן דדי כדבר ה' אל חצר

¹ אין זה סיפור גאולת שדה היחידי בתנ"ך, המתקשר עם המצווה בפרשתנו. כבר קדם לו סיפור גאולת השדה במגילת רות, אותה נקרא בעוד כשבועיים בחג השבועות. שם נכרכה גאולת השדות בגאולת שם המשפחה (הקמת שם), היא מצוות הייבום. שם יש גם גאולה והרווחה לארץ לאחר שנות הרעב: "כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם" (רות א ו) ואילו כאן הפקידה היא לרעה, ערב החורבן וסופה הבלתי נמנע של מלכות יהודה (אחרי סופה של מלכות ישראל וגלות עשרת השבטים בידי אשור כמאה וחמישים שנה קודם). מכאן וגם משם לומדים חז"ל הלכות מעניינות לגבי דיני קניין, ראה קידושין כו ע"א, בבא מציעא מז ע"א, בבא בתרא קס ע"ב, ירושלמי גיטין ח י ועוד. ראה דברינו [מצוות והלכות במגילה](#) במגילת רות). ואנו נפנה אל מדרשי האגדה והפרשנים המלווים את הפטרת השבת.

² ממדרש זה שאבנו את ההשוואה המתבקשת בין מגילת רות והפטרת פרשת בהר. בועז לא רק גואל את שדה נעמי, אלא גם את רות המואביה, "אמה של מלכות" ומייסד את בית דוד. גאולה אישית הנשענת על רעיון הייבום והקמת שם המת על נחלתו, אבל שונה ממנה. זה היה כוחו של בית הדין בבית לחם ושל בעז שגם חידשו בהלכה: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואביה" (ראה דברינו [לא יבוא עמוני ומואבי](#) בפרשת כי תצא). כך הסיפור בייסודו ומולדתו של בית דוד. ואילו כאן, ממש בתמונת ראי, חורבן בית דוד ממנו שוב לא השתקם, גם לא בימי שיבת ציון ובית שני (להוציא תקופה ותקווה קצרות של [זרובבל](#) שהיה מצאצאי בית דוד ושנמוגה מהר). וכשם שרות שבאה לחסות תחת כנפי ישראל עומדת ברגע הגאולה של ספר שופטים, כך עומדת אשה גיורת אחרת, מהרשימה להלן, בפרשתנו. ראה ילקוט שמעוני יהושע רמז ט: "יש נשים חסידות גיורות הגר, אסנת, צפרה, שפרה, פועה, בת פרעה, רחב, רות, ויעל אשת חבר הקיני". מוזמנים לנחש מי היא האשה העומדת ברקע סיפור גאולת שדה ענות בידי ירמיהו.

הַמְטָרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת אֲשֶׁר בְּאַרְץ בְּנֵימִין כִּי לֹךְ מִשְׁפַּט הַיְרֵשָׁה וְלֹךְ הַגְּאֵלָה קְנֵה לְךָ וַאֲדַע כִּי דָבַר ה' הוּא" (ירמיה לב ז-ח).³

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסיקא כו ויהי בעת שסרח – ירמיהו מתפתה לצאת מירושלים

"ויוחזק הרעב בעיר" (ירמיה נב ו), והיו בנות ציון מחברות בשווקים והיו רואות אילו את אילו, זאת אומרת לחבירתה: למה יצאת לשוק שלא יצאת לשוק מימך? והוא עונה ואומרת לה: מכסה אני ממך? קשה היא מכת הרעב, איני יכולה לסבול. והן אוחזות זו בזו וחוזרות מבקשות בתוך העיר ולא היו מוצאות ... באותה השעה אמר המקום לירמיהו: קום לך לענתות וקח את השדה מאת חנמאל דודך.⁴ אותה שעה חשב ירמיהו בלבו: שמא נותן הוא המקום ונושאים ונותנים בתוכה, שאומר לי המקום לך קנה לך את השדה.⁵ כיון שיצא ירמיהו מירושלים ירד המלאך מן השמים ונתן רגליו על חומות ירושלים ופרצן, קרא ואמר: יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבזו אותו ויחרבו, ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו שהשומר הניחו והלך לו.⁶

אלשיך ירמיהו פרק לב פסוק ח – ירמיהו נבהל והתקשה בנבואה זו

"ויבוא אלי חנמאל וכו'".⁷ הנה אומר "ואדע כי דבר ה' הוא" הלוא כמו זר נחשב! כי גם עד כה ידע כי דבר ה' הוא.⁸ ויש אומרים כי ידע כי דבר ה' היה אל חנמאל,⁹ אך עדיין קשה: כי מה ראה לומר כי נבא חנמאל, ולא שהיה מאת ה' אשר דבר אליו כבר.¹⁰ אך הנה ירמיה נבהל על המראה, באומרו איך יתכן כי אחר שהעיר נתנה ביד הכשדים, איך יצוה יתברך לקנות שדות בכסף והעד עדים ... והיה הדבר קשה בעיניו שהוא הפך כל נבואותיו אשר נבא שהעיר תנתן ביד הכשדים, וגם ראה בחוש כי הסוללות באו העיר וכו'. אז אמר בלבו: אין זה דבר ה', כי אם חלום חלמתי כיתר חלומות אשר לא מעלין ולא מורידין. אך בראות כי מיד בא אליו חנמאל ויאמר קנה נא וכו', אז אמר: "ואדע כי דבר ה' הוא" ולא חלום. כי לא בחלום דבר ה' אלי ככל יתר נבואות שבחלום ידבר בו וזהו ואדע כו'.¹¹

³ המדרש מחבר את נבואת יחזקאל היושב בבבל (בעקבות גלות יהויכין / יהויקים, גלות החרש והמסגר), ומנבא את קיצה של מצרים ביד בבל, עם נבואת ירמיהו, בעת המצור של בבל על ירושלים בירת מלכות יהודה. המדרש ממקם את סיפור גאולת שדה ענתות ביד ירמיהו בתאריך שאנו שומרים עד היום: עשרה בטבת, הוא "הצום העשירי" בדברי זכריה ח יט.

⁴ המדרש לא מצטט כאן פסוק ולא בכדי. לא רק שאין פסוק כזה, אלא שהפסוק במקרא הוא בדיוק הפוך. ראה ירמיהו לב ו-ח שהקב"ה מבשר לירמיהו שחנמאל דודו יבוא אליו לירושלים: "ויאמר ירמיהו היה דבר ה' אלי לאמר: הנה חנמאל בן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת כִּי לֹךְ מִשְׁפַּט הַגְּאֵלָה לְקִנּוֹת: וְנָבֵא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן דָּוִד כְּדָבַר ה' אֶל חֲצֵר הַמְטָרָה וְכו'". הדרשן לא מהסס להפוך מאה ושמונים מעלות את העובדה מי הלך למי ובלבד שיגיע אל מחוז חפץ דרשתו.

⁵ ראה איך אלשיך מבין קטע זה במדרש, בפירושו לאיכה ב טז: "אותה שעה חשב ירמיהו בלבו, שמא נותן חן המקום על בעליו".

⁶ מדרש זה שייך לקבוצת מדרשי החורבן שמתאימים לתשעת הימים. התיאורים שם קשים ואנחנו קיצרנו. מה שנוגע לעניינינו הוא המיקום של גאולת השדה בענתות בתוך החורבן. לא "אי שם" בשנות ממלכת יהודה האחרונות במלכות צדקיהו (לאחר גלות יהויכין) כמתואר במקרא, אלא ברגעי המצור הקשה, הרעב והחורבן ממש. ברגעים קשים אלה נאמר לירמיהו שיצא מהעיר ירושלים וילך לענתות, אל אחוזת משפחתו ויגאל את שדה חנמאל קרובו (דודו או בן דודו). ירמיהו נביא החורבן מתעודד לרגע ורואה בציווי זה קרן של תקווה. תקווה חוט השני לירושלים: "שמא נותן הוא המקום ונושאים ונותנים בתוכה". אבל ברגע שהוא יוצא מהעיר, נחרץ גורלה. (מוטיב שחוזר בבית שני בעת שרבי יוחנן בן זכאי יוצא את העיר, גיטין נו ע"א ושם גם רבי צדוק שהגן על העיר). ראה התיאור במקבילה בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסיקא יג - דברי ירמיהו, המשווה את יציאתו של ירמיהו מירושלים עם לידתו של בנימין (שבחלקו נבנה המקדש). תחילה מכתיר המדרש את הקשר של ירמיהו עם ירושלים במילים: "מכל הנביאים שנתנבאו על ירושלים לא נתבררה נבואתן עד שעמד ירמיהו"; משם הוא ממשיך בתיאור הפיתוי של הקב"ה לירמיהו לצאת את העיר: "או מה בנימין כל ימים שהיה במעי אמו לא מתה, וכיון שיצא ממנה מתה, הדא הוא דכתיב: ויהי בצאת נפשה כי מתה (בראשית לה יח). כך, כל ימים שהיה ירמיהו בתוך ירושלים לא חרבה, וכיון שיצא ממנה חרבה. הוא שירמיה אומר: פְּתִיתֵנִי ה' וְאָפַת (ירמיה כ ז), שדלתני"י ואשתדלתי, אפקתני מן גובה וחרבתנה. אתמול אמרת לי: הנה חנמאל בן שלום דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי, ועכשיו: חזקתני ותוכל". ראה הפסוק שהוא דורש: "פְּתִיתֵנִי ה' וְאָפַת חֲזַקְתֵּנִי וְתוֹכַל הֵייתִי לְשָׁחוֹק כֹּל הַיּוֹם כֹּלָה לַעֲג לִי". האם היה כל סיפור קניית שדה ענתות פיתוי לירמיהו שיצא מהעיר ואז היא תיפול ביד הכשדים?

⁷ כבר הקדמנו להביא לעיל את הפסוק במלואו: "ויבוא אלי חנמאל בן דודי כְּדָבַר ה' אֶל חֲצֵר הַמְטָרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת אֲשֶׁר בְּאַרְץ בְּנֵימִין כִּי לֹךְ מִשְׁפַּט הַיְרֵשָׁה וְלֹךְ הַגְּאֵלָה קְנֵה לְךָ וַאֲדַע כִּי דָבַר ה' הוּא".

⁸ בתחילת מעשה גאולת השדה בענתות מעיד ירמיהו על עצמו: "ויאמר ירמיהו היה דבר ה' אלי לאמר, ועכשיו, כאשר חנמאל פוגש אותו ואכן מבקש ממנו לקנות את השדה, כפי שחזה ירמיהו בדבר ה' אליו, עכשיו הוא אומר: "ואדע כי דבר ה' הוא"? וכי היה זקוק ירמיהו לחיזוק ואישוש דבר ה' אליו במקור? מה פשר ידיעה זו כעת, תמה אלשיך ואיתו פרשנים אחרים.

⁹ שירמיהו נוכח כאן שגם אל חנמאל היה דבר ה' ונפגשו שניהם. ראה להלן שחנמאל היה נביא.

¹⁰ אבל אלשיך דוחה תירוץ זה כלא סביר וממשיך לטיעונו העיקרי.

¹¹ אלשיך אומר כאן דברים קשים אבל גם אנושיים, כנגד ספקנותו של ירמיהו בדבר הציווי על קניית השדה, הגם שהוא אולי מבין ללבו ולמצבו של ירמיהו. הוא אפילו מוכן לגייס לטובת ספקנות זו את מאמר חז"ל "דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים" ולהסכים שלעתים נביא יכול לומר שהחזיון שראה בלילה "אין זה דבר ה'". "מסכים איתו בעל עקידת יצחק (רבי יצחק ב"ר משה עראמה, ספרד מאה 15, ממגורשי ספרד בשנת 1492) בפירושו לשמות שער לה (פרשת שמות-וארא) על דברי משה הקשים בסוף פרשת

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ז הלכה ג – הנביאים אינם מחניפים

רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי: למה נקרו אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו הגדולה ליושנה. אמר רבי פינחס: משה התקין מטבעה של תפילה "האל הגדול הגיבור והנורא".²¹ ירמיה אמר: "האל הגדול הגיבור" ולא אמר הנורא.²² למה אמר הגיבור? לזה נאה לקרות גיבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק. ולמה לא אמר נורא? אלא שאין נורא אלא בית המקדש, שנאמר: "נורא אלהים ממקדשיך" (תהלים סח לו).²³ דניאל אמר: "האל הגדול והנורא" ולא אמר הגיבור - בניו מסורין בקולרין, היכן היא גבורתו? ולמה אמר הנורא? - לזה נאה לקרות נורא, בנוראות שעשה לנו בכבשן האש.²⁴

ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמר: הנה אני ה' אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר.²⁵

רד"ק ירמיהו פרק לב – בתקווה לעתיד

הממני יפלא - באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תינתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני. ואף על פי כן אמרתי לך לקנות השדה, להיות להם נחמה שישומו מהגלות ויקנו שדות ובתים בארץ הזאת.²⁶

עקידת יצחק ויקרא שער סט (פרשת בהר סיני) – ירמיהו עדיין תמה ומסתפק

אתה גזרת ואתה רואה בעיניך הגזירה קיימת. ועם כל זה: "אתה אמרת אלי אדני ה', קנה לך את השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים" - ומה תועלת בתת הכסף ותישאר הארץ בידם? הרי זה דבר של תימה! ואף על פי שכבר עשיתי למלאת הדבר, כאשר יצא מפי חנמאל, הנה אפשר שלא כוון ממך המאמר שהוא אשר דבר.²⁷ והנה היתה התשובה הנכונה: "אני יי אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר", כי זה התואר רצוני אלהי כל בשר, יורה על הפלגת ההשגחה בכל מורשי לבב האדם והעולה על הרוח לעשות או לדבר.²⁸

בְּאִשׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת (יהושע ב ט-יא). (ראה הביטוי "בשמים ממעל ובארץ מתחת" בספר דברים - דברי משה, כאן - דברי רחב, ולהלן בתפילת ירמיהו - דברי ירמיהו). היא רחב ש"שמתהו בשמים ובארץ", כלשון דברים רבה ב כח, היא רחב שתלתה את תקוות חוט השני בחלון אשר הצילה את בני משפחתה הרחבה (יהושע ו כג, רות רבה ב א), היא רחב שיהושע נשאה לאשה (מגילה יד ע"ב), עליה הרחבנו בדברינו [רחב](#) בפרשת שלח לך, כולל הקשר המיוחד של ירמיהו אליה. בני בני רחב חווים כעת את הרס העיר והארץ שהיא סייעה לבני ישראל לכבוש, וירמיהו מצאצאיה נתלה בתקוות חוט השני שלו, אולי יתהפך השני ללבן וייעשה נס לירושלים

²¹ בפרשת עקב, דברים יז. ראה דברינו [האל הגדול הגיבור והנורא](#) בפרשה זו.

²² לעיל, בתפילת ירמיהו.

²³ ובית המקדש עומד להיחרב, אין יותר "נורא ממקדשיך". ראה בראשית רבה סט ז בחלום יעקב: "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה - מלמד שהראה הקב"ה ליעקב בית המקדש בנוי וחרב ובנוי. זהו שאתה אומר: נורא אלהים ממקדשיך".

²⁴ משחק על המילים: נור, נורא, נורא. ומסיים שם המדרש, כפי שפתח: "וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה, החזירו הגדולה ליושנה: האל הגדול הגיבור והנורא". (שאלה לילדים: איפה אנחנו אומרים מטבע לשון זו בתפילותינו?). ממשיך שם המדרש ושואל: "ובשר ודם יש בו כח ליתן קצבה לדברים הללו? אמר רבי יצחק בן אלעזר: יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתית ואינן מחניפין לו". (ראה בגמרא מכות כד ע"א איך הנביאים גם באים ומבטלים את דברי משה). ירמיהו מבין היטב מה פשר כל מעשה גאולת השדה אשר בענתות ערב החורבן, כפי שכבר הערנו לעיל, אין הוא יכול לעשות שקר בנפשו. אין כאן רק "אישה שתובעת צרכי ביתה מבעלה", אלא נביא כואב ומיוסר שאינו יכול להחניף כביכול לקב"ה. ואולי שוב גם יחול לנס של הרגע האחרון. ראה שוב דברינו [האל הגדול הגיבור והנורא](#) בפרשת עקב.

²⁵ "יפלא" מול "יפלא". כאן עונה הקב"ה לדברי ירמיהו בתפילתו לעיל: "אָהָה אֲדֹנָי ה' הִנֵּה אֶתְּהָ עֲשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בְּלִחָד הַגְּדוֹל וּבְזָרְעָךָ הַנְּטוּיָהּ לֹא יִפְלֵא מִמֶּךָּ כָּל דָּבָר". מה תשובת הקב"ה מעבר למשחק המילים? אולי על משקל "אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראייות" (במושאל ממעשה העגל, שמות רבה מב ה). אתה רואה לטווח הקצר ואני לטווח הארוך. ראה פירוש רש"י על הפסוק: "הממני יפלא - וכי העתידות עלומות ממני?".

²⁶ את הנעשה כעת אין להשיב, אומר הקב"ה לירמיהו. גורלה של ירושלים לעת הזאת נחרץ ואין לנו אלא להביט אל העתיד. אתה ירמיהו כבר יודע זאת בלבך פנימה וכבר בישרת זאת לעומדים סביבך בשעת עשיית קניין הגאולה. ראה גם פירוש אברבנאל כאן: "השיב הש"י לתפילת הנביא: אל תחשוב שמפני רוממות מעלתי לא תיפול ידיעתי בעיני בני אדם או שלא אשיג בהם מפני מיאוס כמאמר הפושעים עזב ה' את הארץ. אין הדבר כן, כי אני אלקי כל בשר, ולזה לא יתכן שיפלא ויעלם ממני שום דבר מהם. וידעתי שהעיר תינתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם מפני שרבו עונותיהם להכעיסני. אבל אמרתי קנה לך השדה להיות להם נחמה ופתח תקוה שישומו מהגלות ויקנו בתים ושדות בארץ הזאת. זהו כללות תשובת השם".

²⁷ שאולי חנמאל לא דייק בבקשתו לגאול השדה.

²⁸ לעומת הפירושים הרכים והמנחמים הנ"ל, מחזיר אותנו פירוש עקידת יצחק, שאת הסכמתו לדברי אלשיך לעיל על ספקנות ירמיהו כבר ראינו, לטון הקשה של תפילת ירמיהו וממילא לתשובת הקב"ה: "הממני יפלא דבר", אשר מזכירה גם את דברי הקב"ה לאברהם: "היפלא מה דבר" (בראשית יח יד) ואת דברי התוכחה למשה: "היד ה' תקצר" (במדבר יא כג. שים לב שפירוש זה של עקידת יצחק הוא על פרשתנו בתורה. אין הדברים פשוטים כלל ועיקר. ראה עוד בנושא זה פירוש אלשיך על הפסוק שרואה בדברי הקב"ה כאן מוסר ותוכחה לירמיהו ולימוד שהקב"ה לא רק משגיח על העולם "בכללות", אלא גם "בפרטים". זו גם תשובת הקב"ה על הפסוק: "גְּדַל הַעֲצָה וְרַב הַעֲלִילָה אֲשֶׁר עִינֶיךָ פְּקָחוֹת עַל כָּל דָּרְכֵי גִבּוֹר אֲדָם לִתֵּת לְאִישׁ כְּדָרְכֵי וּכְפָרֵי מַעְלָלָיו", ממנו משתמע שיש גם חשבון של הפרט! בתוך כל הסאגה הלאומית: העיר, המקדש, המלוכה, החשבון ההיסטורי וכו', איפה חשבון הפרט? איפה השכר ועונש הפרט? האם לא היו גם צדיקים מעט בירושלים (כירמיהו ומשפחתו)? על פסוק זה מצוי הסיפור הקשה על הריגת ר' חנינא בן

לכן כה אמר ה' הנני נתן את העיר הזאת ביד הפשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל ולכדה: ...²⁹ ועתה לכן כה אמר ה' אלהי ישראל אל העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך בבל בחרב וברעב ובדבר: הנני מקבצים מפל הארצות אשר הדחתים שם ... והשבתיים אל המקום הזה והשבתיים לבטח: והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים: וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתיים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נפשי: ... כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם: ונקנה השדה בארץ הזאת אשר אתם אמרים שמה היא מאין אדם ובהמה נתנה ביד הפשדים: שדות פקסו יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי ירושלים ובערי יהודה ובערי ההר ובערי השפלה ובערי הנגב כי אשיב את שבותם נאם ה':³⁰

אברבנאל פתיחה לירמיהו פרק לב – הקשר לשחרור העבדים ושיעבודם מחדש

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת היא לספר מה שצוה השם אל ירמיהו שיקנה השדה מאת חנמאל בן דודו והתפילה שהתפלל ירמיהו על זה, ומה שהשיבו השם יתברך עליו ומה שהודיע מן הגאולות והתשועות אשר יעשה לעמו בקיבוץ גליות ושיצמיח ביניהם צמח צדיק מבית דוד הוא ימלוך עליהם ולא ישתנה כמו שלא ישתנו חקות שמים וארץ ... האמנם על כל פנים חרוב תחרב ירושלים עתה, וצדקיהו ילך בשבי אבל ימות על מיטתו בכבוד כמלך יהודה.³¹ וסיפר עם זה מה שעשו בני יהודה שעשו דרור לעבדים ולשפחות בשבועה ובאלה ואח"כ נתחרטו מהטובה שעשו וחזרו ללוקחם ולהשתעבד בהם. וגם זה עזר³² כי עליו נשבע השם בזרוע לרעתם קדשו להביא עליהם הדבר הרעב והחרב מהכשדיים, וכמו שיתבאר בפסוקים.³³

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: נראה שדלינו רק מעט מן המעט בפרשה מרתקת וקשה זו המסמלת את סוף בית ראשון, ויש להוסיף ולהעמיק בה. בפרט בדורנו שזכה להגשמת נבואת ירמיהו: "כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וקרימים בארץ הזאת: ... וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתיים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נפשי".

תרדיון, אשתו ובתו (עבודה זרה יח ע"א, ספרי דברים פסקא שז – דברינו [הצור תמים פעלו](#) בפרשת האזינו, ועוד) והוא דורש דף לעצמו (עשרה הרוגי מלכות?). ועד כאן כאן.

²⁹ גם כאן קצרנו והשמטנו את כל הפסוקים הקשים על כיבוש ירושלים בידי "הפשדים הנלחמים על העיר הזאת", וכל זאת בגין חטאי יהודה הקשים: "ויפנו אלי ערף ולא פנים ... וישמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו וכו'".

³⁰ וההמשך בפסוקי שיבה לארץ וגאולה לה וליושביה בפרק לג הסמוך ובפרקים שאחריו: "כה אמר ה' עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה ובחצות ירושלים הנשמות מאין אדם ומאין יושב ומאין בהמה: קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אמרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה' כי לעולם חסדו מבאים תודה בית ה' כי אשיב את שבות הארץ כבדאשנה אמר ה'". אשרינו שזכינו לראות בעינינו ולהגשים במו ידינו (וכיסנו).

³¹ לא ברור לנו מהיכן לקח אברבנאל עניין זה של סופו האישי המכובד של צדקיהו, ראה מלכים ב כה ז וירמיהו לט ו-ז. (אך לעומתם, ירמיהו לד ד-ה). שמא התחלף כאן צדקיהו עם יהויכין? ראה מלכים ב סוף פרק כה, ירמיהו סוף פרק נב וצ"ע.

³² גרם. סייע לגזירת החורבן הסופית.

³³ בפתיחה לפירושו לפרק לב בירמיהו, סיפור גאולת השדה אשר בענתות, נותן אברבנאל סקירה כללית וממצה של הפטרת השבת. בסוף דברי הפתיחה שלו הוא גם יוצר קשר נוסף עם פרשת השבוע שלנו בנושא שחרור העבדים, הגם שבפרשתנו מדובר בשחרור ביובל ואילו ירמיהו מדבר בשחרור אחרי שש שנים. אפשר שאברבנאל רוצה לומר שפרק לד בירמיהו ממשיך את פרק לב עליו הרחבנו לדון. ירמיהו אינו מתייחס עד הרגע האחרון, גם כאשר ירושלים במצור (ירמיהו לד ז-יא): "וחיל מלך בבל נלחמים על ירושלים ועל כל ערי יהודה הנותרות אל לכיש ואל עזקה כי הנה נשאר בוערי יהודה ערי מבצר". ומיד בהמשך שם: "הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' אחרי פרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלים לקרא להם דרור: לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש: וישמעו כל השרים וכל העם אשר באו בברית לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו חפשים לבלתי עבד בם עוד וישלחו: וישבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויקבשו לעבדים ולשפחות". וזה עניין לנושא אחר: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", בשנה הבאה עלינו לטובה בפרשה זו כעת חיה.